

De eerste wint: het primacy-effect ontleed

Patrick van Erkel en Peter Thijssen

SAMENVATTING VAN

van Erkel, P. F. A., & Thijssen, P. (2016). The first one wins: Distilling the primacy effect. *Electoral Studies*, 44, 245-254.

Voorkeurstemmen spelen een belangrijke rol in verschillende West-Europese kies-systemen, waaronder België en Nederland. Niet alleen beïnvloeden ze in enige mate de samenstelling van vertegenwoordigende organen, ze zijn ook een in het oog springende indicator voor de populariteit van politieke kandidaten. Meer voorkeurstemmen behalen, vergroot de kans op een mandaat of een betere plek tijdens de eerstvolgende verkiezingen. Een van de belangrijkste, zo niet de belangrijkste factor voor het behalen van voorkeurstemmen is de positie op de kieslijst. Verscheidene onderzoeken laten zien dat hoe hoger de plaats op de kieslijst, hoe meer voorkeurstemmen de kandidaat behaalt. Hierbij geldt een extra bonus voor de lijsttrekker. Welke mechanismen achter dat effect van de lijstpositie schuilen, is onduidelijk. Het doel van ons onderzoek is om die verschillende mechanismen te ontleden.

Meer specifiek onderscheiden we drie mechanismen. Allereerst is het waarschijnlijk dat kandidaten op een hogere

plek meer stemmen winnen, omdat ze een aantal kenmerken hebben die electoraal interessant zijn. Vaak betreft het kandidaten met veel politieke ervaring als minister, parlementariër of burgemeester. Daarnaast beschikken ze vaak over meer campagnemiddelen die door de partij beschikbaar worden gesteld. Een tweede mechanisme waarom hooggeplaatste kandidaten meer voorkeurstemmen kunnen behalen, ligt bij de media. Vanuit de nieuwswaardetheorie weten we dat kandidaten met een betere lijstpositie meer in de media verschijnen. Als gevolg van die extra media-aandacht kunnen zij meer stemmen behalen. Ten slotte zijn we in dit onderzoek vooral geïnteresseerd in de mogelijke rol van een derde mechanisme. Verschillende onderzoeken in de psychologie en de literatuur over marktonderzoek laten zien dat wanneer mensen uit een lange lijst met verschillende opties moeten kiezen, zij een voorkeur hebben voor de eerste optie van die lijst, los van wie of wat er op die eerste plaats staat. In de psychologie wordt dat het 'primacy-ef-

fect' genoemd. Wij zijn geïnteresseerd in hoeverre dat primacy-effect ook optreedt bij het geven van een voorkeurstem.

We beargumenteren dat er twee manieren zijn waarom het primacy-effect kan optreden. De eerste manier is geïnspireerd op het werk van Miller en Krosnick (1998). Zij beargumenteren dat mensen blijk geven van een confirmatiebias bij het beoordelen van een kandidatenlijst. Kiezers beginnen met evalueren van boven naar onder op de lijst en hebben de neiging om eerder te kijken naar redenen om voor een kandidaat te stemmen dan tegen. Dat kan, samen met een vermoeidheid die optreedt bij het evalueren van lange lijsten, bijvoorbeeld verklaren waarom de kandidaat op de derde positie meer stemmen behaalt dan de kandidaat op positie vier. Bepaalde kiezers die op plaats drie al een geschikte kandidaat vonden, nemen immers niet meer de moeite om de lijst verder te doorlopen.

Een tweede manier waarom een primacy-effect zich kan manifesteren, is dat het een gemakkelijke heuristiek voor kiezers is. Voor veel kiezers is het een cognitief veeleisende en tijdrovende taak om kandidaten te vergelijken. Dat geldt nog meer wanneer er vanuit de aanbodzijde weinig informatie te vinden is over de verschillende kandidaten, bijvoorbeeld omdat de focus van campagnes en het kiessysteem bij de partijen ligt. Daarom valt het te verwachten dat wanneer kiezers op een kandidaat moeten (Nederland) of willen (België) stemmen, zij gemakkelijkere 'shortcuts' zullen gebruiken om tot hun keuze te komen. De gemakkelijkste 'shortcut' is de zichtbaarste positie op de lijst. In dat geval kijkt de kiezer alleen naar de koppositie, zonder nog enige vergelij-

king te maken van de andere attributen van de kandidaat in vergelijking met lager geplaatsten. In de zuiverste vorm kan het primacy-effect worden gedefinieerd als een kostenreducerende heuristiek voor kiezers om een stem te geven voor de eerste kandidaat op de lijst, enkel omdat die kandidaat op de eerste plaats staat, en die niet gegeven zou worden als deze kandidaat op een lagere plaats had gestaan.

Om te onderzoeken in hoeverre de bovengenoemde mechanismen optreden, gebruiken we data verzameld over de Belgische verkiezingen van 2014. We combineren populatiegegevens van de kandidaten (zoals hun behaalde electorale score, sociaal-demografische karakteristieken en plaats op de lijst) met data die we zelf verzamelden op basis van een mediacodering en een kandidatensurvey. De kandidatensurvey gebruiken we voor informatie over de campagnestrategie van kandidaten. Als afhankelijke variabele in onze analyse gebruiken we het percentage voorkeurstemmen dat een kandidaat behaalt ten opzichte van het totale aantal voorkeurstemmen voor alle andere kandidaten op de lijst. Als onafhankelijke variabelen voegen we stapsgewijs, naast een aantal controles, lijstpositie en een dummy voor de lijsttrekker, media-aandacht, politieke ervaring, en de intensiteit van de campagne toe. We testen in hoeverre die laatste factoren de lijstpositie significant mediëren en kijken wat er, na controle voor deze alternatieve verklaringen, overblijft van het lijstpositie-effect.

Uit de resultaten van de analyse blijkt dat het succes van hoger gepositioneerde kandidaten voor een deel komt, omdat die kandidaten meer media-aandacht krijgen

DE EERSTE WINT: HET PRIMACY-EFFECT ONTLEED

en meer politieke ervaring hebben dan laaggeplaatste kandidaten. In die zin lijkt het erop dat een deel van het succes van hooggeplaatste kandidaten te verklaren is door het feit dat kiezers een rationele evaluatie maken van hun intrinsieke karakteristieken. Maar zelfs na het controleren voor alternatieve mechanismen vinden we nog steeds een sterk effect van de lijstpositie, vooral voor de lijsttrekker. Dat geeft steun voor het feit dat bij het geven van een voorkeurstem er inderdaad een primacy-effect lijkt op te treden.

De belangrijkste implicatie van die resultaten is dat een groot deel van het succes van hoger geplaatste kandidaten verklaard kan worden door niet-substantieve factoren: had een andere kandidaat op die plaats gestaan, dan had die ook veel stemmen gekregen. Dat is relevant, omdat

politici zich vaak zelf verantwoordelijk achten voor hun electorale score. Die logica wordt vaak impliciet door de partijen gevolgd wanneer ze bij de volgende verkiezingen de lijsten opstellen. Ook blijkt hieruit dat partijen een sterke invloed uitoefenen op het electorale succes van hun politieke kandidaten. In die zin moeten we voorzichtig zijn met noodkreten over de teloorgang van politieke partijen in tijden van personalisering.

Literatuur

- Miller, J. M., & Krosnick, J. A. (1998). The impact of candidate name order on election outcomes. *The Public Opinion Quarterly*, 62(3), 291-330.